

Maritta Pohls

Tutkimuksen Aika

Mamma och hemmet - isä ja koulu: Svinhufvudien kieliratkaisut

1800-luvun lopun Suomessa jokaisen säätyläistaustaisen nuoren parin oli otettava käytännössä kantaa kielikysymykseen. Suomihan oli lähes ainutlaatuinen maa siinä, että tuntuva osa yläluokkaa vaihtoi kotikieltään ainakin periaatteessa. Oli päätettävä, mitä kieltä kotona käytettäisiin, keiden kanssa seurusteltaisiin, minkä kielisiin kouluihin lapset laitettaisiin. Etu- ja vähitellen sukunimetkin olivat keskeisiä kieli-identiteetille, samoin kotiin tilattavat lehdet.

Katri Bergholm kertoo muistelmissaan Kuultua ja elettyä, miten hänen vanhempansa Tilastollisen toimiston tirehtööri, myöhempi senaattori K. F. Ignatius ja äitinsä Amanda Ignatius olivat naimisiin mennessään päättäneet vaihtaa perheen kielen suomeksi. Amanda Bergman, Lapväärtin pappilan tytär, oli täysin ruotsinkielinen. Samoin puolison Karl Emil Ferdinand Ignatiuksen kotikieli oli ruotsi. Ignatius perusteli asiaa sillä, että Suomen kansan elinehtona oli, että sen sivistyneistöllä oli sama kieli kuin kansan syvillä riveillä.

Kielenvaihto oli vanhemmille suuri asia, sillä äidin kieli – sanat, joilla omat vanhemmat puhuivat lapsilleen – aktivoituu omien lasten synnyttyä. Tästä sukupolvien ketjusta kielenvaihtajat joutuivat luopumaan. Myös Svinhufvudien lapset ovat todenneet, että ”äiti jäi vähän syrjään meidän lasten jutellessa keskenämme”.

Pehr Svinhufvudin kotona käytetty kieli on jäänyt epäselväksi. Äiti Olga von Becker ja sisar Mathilda Svinhufvud hallitsivat molempia kieliä. Kotiloissa Pehriä kutsuttiin

lapsena Pokuksi ja Mathildaa Tytöksi, mikä viittaa suomen kielen käyttöön. Pehr kasvoi kuitenkin vielä pääosin ruotsinkielisessä pääkaupungissa ja kävi ruotsinkielisen Helsingin normaalilyseon. Mathilda koulu oli Fruntimmerskolan i Helsingfors. Mathilda Svinhufvud kertoo, että ruotsin kieli oli Pekalle koulun alussa vähän vaikeaa, sillä hänen kesäisessä Kangasniemen toveripiirissään ja myös kotioloissa puhuttiin suomea. Helsinkiläinen toveripiiri taas oli ruotsinkielinen. Opiskeluaikanaan Pehr Svinhufvud omaksui monen säätyläisen lailla fennomanian ja harjoitti suomenkielensä priimakuntoon.

Ellen Svinhufvud oli puhtaasti ruotsinkielisen kodin kasvatti tuolloin vahvasti ruotsinkielisestä Turusta. Ellen puhui suomea ainakin esimerkiksi Padasjoen Leponin ja ehkä lapsuuskotinsa palvelusväen kanssa. Hänen käymänsä Augusta Heurlinin koulun lukusuunnitelmaan kuului myös suomenkieli.

Svinhufvudit omaksuivat maltillisen, käytännöllisen kielilinjan. Kumpikaan ei kiivaillut kielikysymyksessä. Aviopari puhui keskenään ruotsia. Ellen kutsui puolisoaan nimellä Pehr ja kaikkien lasten kutsumanimi oli ruotsinkielinen, mutta toinen nimi suomeksi, kuten ajan tapaan kuului. Perheessä asuva isoäiti Alma Timgren oli ruotsinkielinen ja muissakin sukulaisyhteyksissä käytettiin pääasiassa ruotsia. Svinhufvud halusi lastensa kuitenkin oppivan suomenkielen ja niinpä isän kanssa käytettiin suomea silloin, kun äiti ei ollut paikalla. Kaikki lapset kävivät suomenkielisen koulun. Esimerkiksi Eino Jutikkala käyttää Herää Suomi kirjaan tekemässään tutkimuksessa yhtenä kielenvaihdon kriteerinä lasten koulun kieltä.

Svinhufvudit edustivat siis käytännön kaksikielisyyttä. Nimen suomentamisesta he eivät liene koskaan edes ajatelleet. Osa ”Gamla-far” Gustaf Svinhufvudin lapsista, Ellen Svinhufvudin eno Solmu Svinhufvud toimi metsänhoitaja Oulujärven piirissä ja

oli naimisissa Ida Sofia Heikkisen kanssa. Heidän lapsensa Gustaf Alku Svinhufvud ja Rafael Armand Sigismund Svinhufvud pysyivät vanhassa nimessä, mutta räätäli Ludvig Gerhard Arvo Svinhufvud muutti nimen Saanikariksi. Solmu Svinhufvudin tyttäret puolestaan viettivät kesälomia Kotkaniemessä opettelemassa ruotsin kieltä.

Yksi osa P. E. Svinhufvudin kieliratkaisua oli seurapiirin valinta. Svinhufvud ei juurikaan seurustellut appivanhempiensä ruotsinkielisen seurapiirin kanssa. Sen sijaan hän osallistui Turussa asuessaan aktiivisesti Turun Suomalaisen Klubin toimintaan. Se oli hänen kielipoliittinen mielenilmaisunsa Turun vahvasti ruotsinkielisessä virkakunnassa. Hovioikeus ja lääninhallitus olivat 1900-luvun alkuun saakka lähes täysin ruotsinkielisiä. Sekä Turun Suomalainen Seura (1879) että Turun Suomalainen Klubi (1880) oli perustettu vastapainoksi ruotsinkieliselle yhdistyselämälle.

Ellen Svinhufvud taas vaikutti Helsingin vuosinaan yhtenä Helsingin Suomalaisen seuran johtokunnan yhdeksästä jäsenestä. Katri Bergholmin mukaan Helsingin Suomalainen seura oli ”kaikkien suomenmielisten nuorten mitä hauskin yhdysside”, joka kokoontui kerran kuukaudessa Ylioppilastalossa ohjelman ja tanssin merkeissä. Suunnittelukokoukset pidettiin aina jonkun johtokunnan rouvajäsenten – Märta Eneberg, Maissi Erkko ja Ellen Svinhufvud – kotona.

”Muistan niin hyvin, kun kokoonnuimme Svinhufvudeille, missä vilkas ja ystävällinen Ellen puheliaana ja toimekkaana otti meidät vastaan. He asuivat silloin Konstantininkatu 13:ssa pihan puolella olevassa kivitalossa, missä oli suuret, kauniit huoneet. Siellä tuumiessamme ohjelmaa astui Ellenin mies P. E. Svinhufvud meitä tervehtimään ystävälliseen ja hiukan jöröön tapaansa. Häntä eivät kiinnostaneet meidän huvituksemme.”

Valtiopäivillä Pehr Svinhufvud otti vahvasti kantaa sen puolesta, että ritarihuoneessa oli oikeus käyttää suomen kieltä. Vuonna 1900 hän oli mukana ryhmittymässä, joka vastusti puolijulkisesti kielimanifestia.

Heinolassa Svinhufvudin pariskunta seurusteli pääasiassa nuorsuomalaisten kanssa, varmaankin sekä suomeksi että ruotsiksi. Luumäellä puhuttiin varmaan pääasiassa ruotsia ainakin silloin, kun Ellen Svinhufvud oli mukana.

Sivistynyt säätyläinen maalta

Sivistynyt säätyläistö oli se ryhmä, jonka toimesta ja jonka varaan suomalainen kansallisvaltio rakentui 1800-luvulta lähtien hyvin moniulotteisessa prosessissa. Kansallisvaltion koheesio perustui säätyläistön ja rahvaan liitolle, missä säätyläistö

antoi kansalle mahdollisuuden sivistykseen ja sai vastalahjaksi keskeiset valta-
asemat uudelleen muotoutuvassa yhteiskunnassa. Koulutuksen avulla rahvas sai
lupauksen myös aikaa myöten päästä valta-asemiin.

Vanha säätyläistö oli keskisäädyn syvin ja luotettavin ryhmä. Sivistynyt säätyläinen
tai myöhemmin keskisäädyn jäsen ansaitsi paikkansa yhteiskunnassa täyttämällä
velvollisuutensa, mikä tarkoitti toimintaa kansallisen asian hyväksi; esimerkiksi
suomen kielen aseman edistämistä, koulutuksen ja lukuharrastuksen levittämistä tai
kansallista koheesiota lisäävää yhdistystoimintaa.

Sivistyneen keskisäädyn jäsenen kuului olla tavoiltaan riittävän hieno mutta samalla
riittävässä määrin samanlainen kuin ns. tavallinen kansa. Elämäntapa tuli 1800-luvun
kuluessa hyvin tärkeäksi yhteiskunnalliseksi tekijäksi, sillä se määritteli ratkaisevalla
tavalla perheen tai henkilön asemaa yhteiskunnassa, jossa vanha säätyläisyys väistyi
uuden luokkarakenteen tieltä. Pukeutuminen, asuminen, syöminen, sanalla sanoen
esiintyminen julkisuudessa ja perhepiirissä määrittyi yhteiskunnallisen aseman
perusteella ja samalla kertoi asemasta. 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun
alussa julkaistiinkin suuri määrä erilaisia käytös- ja muita elämäntapaoppaita, kun
uudet ryhmät halusivat omaksua ja sisäistää keskisäätöisen elämänmallin.

Suomalainen erityispiirre tässä monissa Euroopan maissa erilaisilla kulttuurisilla
tavoilla läpikäydyssä prosessissa oli kielikysymyksen tärkeys. Perhekunnittain
muutettiin koti- tai ainakin kodin ulkopuoliseksi kieleksi suomi aiemman
ruotsinkielen tilalle. Tämä kielen muuttaminen koettiin solidaarisuuden osoituksena
suomalaiselle kansalle. Kielitaistelu sai uutta puhtia 1930-luvun lopulla, jolloin nousi
ns. aitosuomalaisuus.

Svinhufvudit olivat 1900-luvun alkupuolen sivistyneen säätyläistön pariskunnan ideaalityyppi, tai ainakin heidät kuvataan sellaiseksi. Pehr Evind Svinhufvudin aatelistausta Rapolan kartanoineen oli häntä koskevissa kirjoituksissa korostamisen arvoinen asia. Useimmissa teksteissä painotetaan, että suvun miehet olivat maanviljelijöitä ja sota-aikoina upseereita. Ellen Svinhufvudin äidin sukujuuret ovat huomattavasti syvemmin esitelty kuin hänen isänsä porilaiset kauppiasjuuret.

Sekä Pehr että Ellen Svinhufvudin isoisistä, Gustaf Svinhufvudista ja Pehr Gustaf Svinhufvudista, mainitaan, miten he edistivät suomen kielen asemaa ja kansan

lukutaitoa omilla kotipaikkakunnillaan. Erkki Räikkönen esittää Svinhufvudin suomalaisuusmiehenä jo kolmannessa polvessa. Matti Kuusi korostaa, että Svinhufvudin geeneistä 90 % oli supisuomalaisia, kun Rapolan isäntäsuku avioitui paikallisen säätyläistön ja mutkan kautta rusthollarienkin kanssa. Einar W. Juva taas kertoo säätyläisyyden ja aatelisuuden ulottuvan miespolvia taaksepäin. Samoin esimerkiksi Olga Svinhufvudin ratkaisu ottaa veljensä poika Alexander luokseen asumaan kuvataan kansallismielisenä tekona, vaikka puoli- tai täysorvoiksi jääneiden lasten sijoittaminen sukulaisperheisiin oli ajan normaalia ”sosiaalipolitiikkaa”.

Svinhufvudin perheen kieliratkaisu on tuottanut elämäkertakirjoitusten laatijoille ilmaisullisia ongelmia. Sven Willnerin mukaan Olga Svinhufvud taas oli enemmän ruotsinkielisyyden kannalla kuin miehensä suku oli ollut, mistä oli osoituksena sekin, että hän pani poikansa ruotsinkieliseen kouluun. Juva painottaa toimintaa suomen kielen aseman edistämiseksi kertomalla että Svinhufvud otti säätyvaltiopäivillä vahvasti kantaa suomen kielen käyttämisen puolesta ritarihuoneella ja että Svinhufvud oli perustamassa puhtaasti suomenkielisten lakimiesten yhdistystä.

Svinhufvudin perheessä isä puhui siis lapsille suomea ja äiti ruotsia. Kun koko perhe oli yhdessä, puhuttiin ruotsia. Useissa teoksissa todetaan, että huolimatta kotikielestä lapset opetettiin suomenkielisiksi. Ellen Svinhufvudin kielitaidosta on esitetty kaksi näkemystä. Toisen mukaan hän osasi sekä puhua että kirjoittaa suomenkieltä hyvin. Toisen mukaan hän puhui hiukan huonoa suomea, mutta sitä kauniimpaa ruotsinkieltä. Hän puhui ”kuin pensselillä maalaten”, kertoi presidentti Relanderin tytär Maja-Lisa Baeckman. Svinhufvudien julkisuuskuva joka tapauksessa vaati, että perhe esitettiin suomenkielisenä.